

FOŠKA BENČIĆ

1. Škola u fašizmu

- dakle ja sam išla u drugi razred osnovne škole talijanske.

- gdje ste išli u školu?

- u Grizili. Ja sam inače iz žminjštine, ali to je jedno malo selo, Karnevali se zove, a škola je bila poli Grizili, to je bila privatna, to su jedni privatnici držali školu, koju su je i zidali vjerovatno...

- Rećite, rećite...

- Vjerovatno su njima Talijani nešto plaćali, za to, za to školu, da su je iznajmili, to je bila na dva... je bila pristoba i kat, i svi smo išli i samo dvije učiteljice su bile, tako da od toga se ja sjećam, to je bilo, strašno, teško, strašno puno djece, gladni, siromahi, tukli su nas ko netko nije poslušao, zatvarali, nikakve milosti nije bilo prema ničemu, tako koji su bili najbolesniji, da djeca, recimo bilo je i tuberkuloze, onda su... a Talijani su se tuberkuloze bojali... onda su oni njih povremeno slali u neki sanatorij. Neki su i umrli od te djece, u jednoj familiji znam da je jedna curica umrla. A ti koji su imali roditelje, recimo samo enega roditelja, ili oba dva ali su bili bolesni, već viđeno bolesni, onda su im davali marendu, oni su dobili za nič marendu, ali to je bila ena feta kruha črnega i marmelade namežene da se vidi, toliko malo da se namaže. I onda je dolazila Befana jednom godišnje, pa je donijela neke krpe za obući, ali ne gotove, za ušit nešto, neke komade robe je dala... a to... ne znam da li znate za Befanu... to je bilo... ne znam kako bih opisala, toga danas ni nema...

- Nema, ne...

- La befana vien di notte con le škarpe tutte rotte... i tako to je bila ta talijanska škola, ja sam imala sestru i dva brata...

- Samo malo, te učiteljice, one su bile...

- Talijanke.

- Talijanke su bile?

- Talijanke su bile da, one nisu ni znale pričati hrvatski.

- Ni vi u školi niste smjeli pričati hrvatski?

- Ne, ne, nismo smjeli pričati, mi smo kada smo bili na odmoru smo pričali hrvatski, jedan z drugim, ali recimo ku ćeš poj na wc, ku ćeš učiteljicu nešto pitati, u razredu nešto reći, ako nisi na talijanski, ona te nije uopće čula, i tako je bilo kod djece, oni su svi oprostite, upišali se, jer nisu znali da pitaju i onda kad im je pobjeglo je pobjeglo. I onda je ona đake izabrala, mislim imala je džake koji su bili malo bolji, možda su roditelji bili... najčešće su roditelji bili nepismeni, ali neki su bili malo pismeni pa su možda poticali djecu da uče, bili su boljeg stanja. A koji su bili tako siromahi, nepismeni su potpuno, ona ih je uopće nije ništa ni pitala. Ona je ove koji su nešto učili, koji su nešto znali, ona je njih pitala i učila, a druge je sjela tamo u drugu klupu i nikad ih nije ni niš pitala. Oni... da je Italija trajala sto godina, oni bi svi završili školu u zadnjoj klupi i u prvome razredu.

2. Masakar u Žminju

- Uvijek u selu ima netko da spremi nešto znate, onda na toj kući novoj, ka di smo stanovali, tu je bilo sijena, slame, greda, daske, hrolja, znate, pa nasečeno drvo, suho lišće da za ovce gdje su zimi, i kad su Nijemci došli, to je sve ošlo u roku od sat. Kad su došli, prvo su Nijemci... kad smo mi osjetili da su došli, prvo su bombardirali Žminj. To je bio masakar u Žminju, i stoka i ljude, ljudi nisu bili ništa... kako da vam kažem... nisu ništa znali. To su bili ljudi najčešće nepismeni, poljoprivrednici, nije bilo novina, nije bilo televizije, radije, ničega nije bilo, ništa. Ko su bile koje novine ali ku ih ima kupiti, kako, š čin, ćeš ti poj par kilometara va Žminj da biš kupio novine, ako su bile, ako su bile, ja ne znam. E sad, najprije su avioni taj dan počeli da lete, pošto smo mi jedno četiri kilometri dalje od Žminja, pa ti avioni bi se vrtili na Žminj, i onda bi se kod nas orećali i opet tamo krenuli. I tako nekoliko puta. A svi smo pobjegli iz kuće van, pa smo išli kod drva, neke žene su se i penjale na drvo, to je bio strah neviđeni. Neviđeni. Ti avioni su nisko letjeli, nisko, nisko, su nas lako i mogli vidjet. Kad su počeli te bombe bacat, to je bilo... strašno. Uglavnom, ja nisam bila u Žminju, još sam bila mala, ali ljudi koji su bili kažu da je krv potekla... pošto... ne znam, svi ljudi u Žminju koji su bili, ona cesta ća gre od Žminja prema Ceru, e ta je bila najviše zakrčena, a tamo ima ljudi...a i žminjci su bili poljoprivrednici, oni koji su u centru stanovali i oni namesto da se tamo sakriju oni su bježali doma, i tako da su ih oni tu na toj cesti sve poubijali. I krave, i stoku, i njih, i sve. Uglavnom, kažu da je tamo dole bio neki kal voda, ka di se blago napajalo, i kažu da je krv išla

dole po cesti do toga. A nije bio asvart. Nije bilo asvarta. A po Žminju da ne pričamo... to je bilo sve razrompano.

3. Reštalamenat

- I onda su se tako po toj cesti razvlačili, tako su i nonstop pucali. Nonstop su pucali, pucali, onda su bacali neke rakete... jer mi smo bježali iz kuće van, smo mislili da... jer ljudi su vičali da će vas zapaliti u kući, pa će vam ono, pa ovo, i onda su te brižne žene... a muški su već svi bili u partizanima... ili fašistima, kako se tko opredijelio, ili ko je koga prije zmago, a majke su imele svaka po 5, 6 djece, jednega u naručju, jednega u stomaku, jednega za ruku, oni drugi su hodili za njom, i tamo smo išli spat u neko polje, svi smo se jedan uz drugoga... a te mame, koje su malu djecu imele, nisu ni spavale, one su imale čitavu noć djecu uz sebe da ne plaču, da ne nas niko ne čuje. I tako da, jedna ženska koja je valjda već bila smučena, prestrašena, od svega, od glada, i djeca, su nas ponoći probudili na toj boški i je rekla: „ Homo doma, u kuću, i neka delaju ča će, uode ne moremo bit. Amen. Tu se ne more... moramo poj doma, moramo oprat dicu, moramo se oprat, moramo skuhat jest...“, i tako smo išli doma.

4. Paljenje sela

- Su ušli u Istri, su bili u jenoj koloni, forši na kilometar, forši 5, 6 metri jedan do drugoga. I sve pred sobom gonili, i sve pred sobom ubijali i palili. Nisu baš sve... puni Gržin su zapalili, to je bilo prvo, to je bilo prvo kad su došli u naše selo. Poli Gržin... ja ne znan, ja sam bila mala, ja ne znan koliko su zapalili, samo znan da smo po noći ležali tako ispred kuće i da smo gledali kako pale, sve su palili i slama, slama, i kuće, pa su one paljinske padale dole, one su bile još užarene, kad je gorjelo... i mi smo to gledali kako gori, kako pada dolje, jer selo, zarasne linije ni bilo dugo. I kako su došli, taj prvi put kad su to odšućljali, tad su došli u naše selo prvi put. Do tad su samo pucali, iz te ceste na sve krajeve, na livo i na desno i na zrak, kažem vam, ponoći se vidilo samo kako lete one... kako su oni to zvali, neke rakete su bacali ali se vidilo kako lete.

5. Odvođenje brata

- Ja sam bila mala, sjedila sam ispred kuće, dok sam si ja te cipele veživala i to, i dođe neki Nemač, neki čovjek, ovako veliko, šljem na glavi, i ženžeri, pa tu pušku, kad je počeo hodati po kući... ovako... a ja sam se ukočila, strah... ja nisam to nikada vidjela. Nisam sto posto

sigurna, ali mi se čini da me uzeo za ruku, da me izveo van, popeljao me iz kuće. Jer tako je bila kuća, tu, ka di smo stanovali, pa preko te nove smo hodili koja je bila sagrađena, pa je bila šterna... velika terasa i šterna. I kada sam ja došla tu na taj pitun, na šterne, ovako je bilo Nemaca, i svi su bili obučeni kako taj koji vam pričam. Ja nisam mogla više ni plakat, ni pričat, ja se čudim da sam uopće bila progovorila. I na to je došla moja mama, pošto je čula kako ovaj stopa po kući, pa je došao s konobe gore i ona je došla na šternu gore. Puna šterna je bila... i on kako je mene izvukao van iz kuće i je zapalio šibicu, i na to sjeno, na tu slamu je bacio... a moja mama je bila tako lijepo hrabra, je izvadila sić vode i je polila. I on je je upro pištol na čelo, a ja sam samo gledala kada će ona pasti dole mrtva. Ali nije ju ubio. A brat... to je bila kolona pošto su došli oni iz Gržini, a ti Gržini su jedan kilometar od nas dalje, ali je boška pa se ne vidi selo, i su otpeljali četiri mladića, godine moga brata. A ja samo znam kako se... jedan se zvao Rošo, tako su ga zvali preko imena, a jedan je bio Mate, to mu je bilo pravi ime. A ova druga dva ne znam, ali svi su bili godina moga brata, tega najstarega. I taj moj brat već je bio u koloni š njima, bos, i njega su stavili u kolonu među njih, tako da su bili Nemci ispred njih i iza njih, i ta četiri dečki i moj brat peti u sredini, i sve je moj brat gledao, kako kuća gori, kako moju mamu hoće da ubiju, mene je vjerovatno vidio kako sam trda, niš ne moren govorit ni hodit, jer sam se sva stvrdla od straha, i onda je iša taj Nemač dole u štalu, i mi smo imeli jednog telčića, i jednog prasca, i jih je razvi zajno tantoro jedno mrvicu... ni htio da blago gori živo, no... i to je puštio van, a drugo blago je bilo u paši već. A moj otac, bio je malo dalje pošto je već bio u partizanima, on se tu oko kuće skrivao, on je sve to gledao s nekog brda, i moja sestra i brat, sve su to gledali. I on je pošo, kad je vidio da su mu sina najstarega zeli, da je već u koloni š njima, bos, je rekao, da je kuća... to moja sestra najstarijesa zna... ona je još živa isto... je reko:

„Lako za kuću je reka... ćemo napraviti drugu, ma Mate se ne vrati više..“.

6. Bez doma

- Vrijeme je pasalo, ta naša kuća je gorela, moja mama je iskačivala kuću kada su ovi išli malo dalje, pa je nešto ishitala, ali vrlo malo, pošto je bilo tega strašnega hrodlja, sjena, slame, kuće stare, te daske, to je gorelo, je skako plamen sa prozori van forši nekoliko metri. Oni galeštrani, oni su svi bili od groti oni put, oni su pucali šta je to strašno gorelo, to je sve zgorelo... ja sam se sva... sam se... da će još i mama zgoret unutra, da je neće tko imet za

opret van, a ona je po nekem školje iz konobe ušla gori i nešto je izhitila van, sve je izgorjelo, sve.

7. Potraga za mrtvima

- Sve su ih poubijali. Te ljude, ko su jih našli, tamo na polju, ća su delali na polju, niko se nije vratio kući. To su žene nakon 15, 20 dana išli oko Bala, tamo po onim smrekvama, oko Krmeda, jer su ih prema tamo peljali. Svih su ih prema tamo peljali, i te žene, majke, su išle tražit, ka de su im ta djeca, muževi, pa su ih... neke su našli, neke nisu, uglavnom, uglavnom, to je nakon forši možda bilo i po petnajst dana. I ja znam da su pričale te majke koje su se vratile da su ih našle, da su im već mravi oči pojili, da su ih životinje, mislim katastrofa...

8. Izdajica

- Ta ženska... brat je isto služio vojsku, i ona i mama su bile same. I ona je imela jednu curicu, ja ne znam čija je bila ta curica, ali uglavnom imela je jednu curicu i vjerovatno taj njen dečko čija je bila curica je iša ili u vojsku... jedno ili drugo i ona je ostala sama. A znate onaj put, ženska sama, s malim djetetom, to vam je bilo... katastrofa! Ona ni smela biti ni u društvu jer bi se svi ismijavali, di ti je muž, di ti je ovo, ismijavali je, a bila je vrlo lijepa zenska, jako lijepa. Jako brižna, ja ne znam kako su oni uopće živjeli, oni su... i ona je bila ljuta na svih i onda je ona nas spetljala s fašistima i onda je izdavala ko je šta... moj tata je bio komunista, ona je... i tako se palilo ća je ona ordinala.

- Ona je živjela u tom selu? Oprostite, ja sam prekinuo, je živjela u tom selu?

- Da, da. Dok su bili fašisti, ona je bila čuvana. Nisi joj onaj put više niš smio reći. I kad je počeo rat završavat, onda fašisti su je popeljali u Žminj, a njoj tu curicu i mamu su puštili u selu. Ali oni su nju zajno popeljali ća, zajno je šla š njima ća. I pokle je ona živjela u Trstu i onda je šla mama s njom, i ta curica, je došla u naše selo. Već je bila žena u godinama, i onda je išla moja mama tamo i moj tata i da je uhvate ne daj bože, jer on je bio siguran... nije njemu bilo za kuću, nego njemu je bilo za sina, da su mu sina ubili, najstarijega. I je rekla,

„ Ana bježi kuda znaš i umeš....“

I poslje je išla doma. Nikad više nije došla. To je... takvih je bilo vajka. Među tim Nemcima koji su palili i žarili, oni su svi bili pokriveni i obučeni, ali među njima je bilo i naših ljudi. Bilo je vajka toga, špijuna.